कामिलोकः" । अत्रौत्सुक्यत्राससन्धिसंस्कृतस्य करुणस्य राजविषयरतावङ्गभावः । "जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृगतृष्णान्वितधिया वचो वैदेहीति प्रतिपदमुदश्रु प्रलपितम् । कृता लङ्काभर्त्तुर्वदनपरिपाटीषु घटना मयाप्तं रामत्वं कुशलवसुता न त्वधिगता" । अत्र रामत्वं प्राप्तमित्यवचनेऽपि शब्दशक्तेरेव रामत्वमवगम्यते वचनेन तु सादृश्यहेतुकतादात्म्यारोपणमाविष्कृत्य तद्गोपनमपाकृतं तेन व्यङ्ग्यं सादृश्यं वाक्यार्थान्वयोपपादकतयाऽङ्गतां नीतम् । काक्वाक्षिप्तं २यथा । "मथ्नामि कौरवशतं समरे न कोपाद्दुःशासनस्य रुधिरं न पिबाम्युरस्तः । संचूर्णयामि गदया न सुयोधनोरू सन्धिं करोतु भवतां नृपतिः पणेन" । अत्र मथ्नाम्येवेत्यादि व्यङ्ग्यं वाच्यस्य निषेधस्य सहभावेनैव स्थितम् । "दीपयन् रोदसीरन्ध्रमेष ज्वलति सर्वतः । प्रतापस्तव राजेन्द्र ! वैरिवंशदवानलः" । अत्रान्वयस्य वेणुत्वारोपणरूपोव्यङ्ग्यः प्रतापस्य दवानलत्वारोपसिद्ध्यङ्गम् ३ । "हरस्तु किञ्चित् परिवृत्तेत्यादौ" । विलोचनव्यापारचुम्बनाभिलाषयोः प्राधान्ये सन्देहः ४ । "ब्राह्मणातिक्रमत्यागोभवतामेव भूयते । जामदग्न्यश्च वोमित्रमन्यथा दुर्मनायते" । अत्र वाच्यस्य परशुरामोरक्षःकुलक्षयं करिष्यतीति व्यङ्ग्यस्य च समं प्राधान्यम् ५ । "सन्धौ सर्वस्वहरणं विग्रहे प्राणनिग्रहः । अश्वपदीननृपतौ न सन्धिर्न च विग्रहः" । अत्राश्वपदीनाख्ये नृपतौ दानसामादिमन्तरेण नान्यः प्रशमोपाय इति व्यङ्ग्यं व्युत्पन्नानामपि झटित्यस्फुटम् ६ । "अनेन लोकगुरुणा सतां धर्मोपदेशिना । अहं व्रतवती स्वैरमुक्तेन किमतः परम्" । अत्र प्रतीयमानोऽपि शाक्यमुनेस्तिर्य्यक्योषिति बलात्कारोपभोगः स्फुटतया वाच्यायमानइत्यगूढम् ७ । "वाणीरकुडुङ्गुड्डीणसउणिकोलाहलं सुणन्तीए । वर कम्मव्वावडाए सीअन्ति अङ्गाइम्" । अत्र दत्तसंकेतः कश्चिल्लतागृहं प्रविष्टइति व्यङ्ग्यात् शृण्वन्त्याः सीदन्त्यङ्गानि इति वाक्यस्य चमत्कारः सहृदयसंवेद्य इत्यसुन्दरम् ८ । किञ्च योदीपकतुल्ययोगितादिषु उपमाद्यलङ्कारोव्यङ्ग्यः स गुणीभूतव्यङ्ग्य एव काव्यस्य दीपकादिमुखेनैव चमत्कारविधायित्वात् तदुक्तं ध्वनिकृता "अलङ्कारान्तरस्यापि प्रतीतौ यत्र भासते । तत्परत्वं तु काव्यस्य नासौ मार्गोध्वनेर्मतः" । यत्र च शब्दान्तरादिना गोपनकृतचारुत्वस्य विपर्य्यासः यथा "दृष्ट्वा केशवगोपरागहृतया किञ्चिन्न दृष्टं मया तेनात्र स्खलितास्मि नाथ ! पतितां किं नाम नालम्बसे । एकस्त्वं विषमेषुखिन्नमनसां सर्वाबलानां गतिर्मोप्यैवं गदितः सलेशमवताद्गोष्ठे हरिर्वश्चिरम्" । अत्र गोपरागादिशब्दानां गोपे राग इत्यादिव्यङ्ग्यार्थानां सलेशमिति पदेन स्फुटतयाऽवभासः । सलेशमिति पदस्य परित्यागे ध्वनिरेव । किञ्च यत्र वस्त्वलङ्काररसादिरूपव्यङ्ग्यानां रसान्तरे गुणीभावः तत्र प्रधानकृतएव काव्यव्यवहारः तदुक्तं तेनैव "प्रकारोऽयं गुणीभूतव्यङ्ग्योऽपि ध्वनिरूपताम् । धत्ते रसादितात्पर्य्यपर्य्यालोचनया पृथक्" यत्र च "यत्रोन्मदानां प्रमदाजनानामब्भ्रंलिहः शोणमणीमयूखः । सन्ध्याभ्रमं प्राप्नुवतामकाण्डेऽप्यनङ्गनेपथ्यविधिं व्यधत्त" इत्यादौ रसादीनां नगरीवृत्तान्तादिवस्तुमात्रेऽङ्गत्वं तत्र तेषामतात्पर्य्यविषयत्वेऽपि तैरेव गुणीभूतैः काव्यव्यवहारः" । अस्य भेदसंख्याविस्तरभयात् नोक्ताः एवावासेयाः ।

गुणेश्वर पु० ६त० । १चित्रकूटपर्वते २सत्त्वादिगुणानां नियामके परमेश्वरे शब्दरत्ना० । गुणेशोऽपि परमेश्वरे ।

गुणोत्कर्ष पु० ६त० । गुणातिशये हेमच० । "भूयस्तव गुणोत्कर्षमेते विद्ये करिष्यतः" रामा०बाल० २६अ० ।

गुण्ठित त्रि० गुठि–क्त । १आवृते । २गुण्ठिते ३कृतधूलिधूसरे च रमानाथः ।

गुण्ड पु० गुडि–वेष्टने अच् । १असिपत्रे तृणभेदे राजनि० यस्य कन्दः कशेरु । कशेरुशब्दे विवृतिः । भावे अच् । २चूर्णने पेषणे (गुँड़ाकरा) पु० । कर्मणि अच् । ३चूर्णीकृते त्रि० । [४स्नेहपात्रे च पु० मेदि० ।

गुण्डक त्रि० गुड़ि–ण्वुल् । १मलिने । २धूलौ ३कलोक्तौ

गुण्डकन्द पु० ६त० । कशेरुणि (केशुर) । राजनि० ।

गुण्डारोचनिका स्त्री गुण्डा सती रोचना हरिद्रेव इवार्थे कन् (कमलागुँडि) वृक्षभेदे रत्नमा० ।

गुण्डाला स्त्री गुण्डं चूर्णनमालाति आ+ला–णिनि । जलोद्भवायां क्षुपभेदे राजनि० । [लतायाम् राजनि० ।

गुण्डासिनी गुण्डा सती आस्ते आस–णिनि । चिपिटा-

गुण्डिक पु० गुण्ड+अस्त्यर्थे ठन् । चूर्णीकृते तण्डुलादौ । (गुँड़ि) "गुण्डिकैः सितपीतैश्च मण्डयेच्च गृहाङ्गनम्" अनन्तव्रतकथा ।

गुण्डिचा स्त्री जगन्नाथक्षेत्रस्थे तस्य रथयात्रानन्तरं सप्ताहं वासार्थे मण्डपभेदे "मण्डपे वासयेत् देवान् गुण्डिचाख्ये मनोहरे" इत्युपक्रमे "बिन्दुतीर्थतटे तस्मिन्